

Ο ΑΟΡΑΤΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Η ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΗ ΒΙΑ

ΓΚΑΖΙ ΚΑΠΛΑΝΙ

«Εγώ είμαι ένας αόρατος άνθρωπος. Όχι, δεν είμαι ένα από εκείνα τα φαντάσματα που καταδίδωκαν τον Edgar Allan Poe. Ούτε είμαι ένα εκτόπλασμα των Χολιγουντιανών ταινιών σας. Εγώ είμαι ένας άνθρωπος με υλική υπόσταση, με σάρκα και οστά, με μύες και υγρά – μάλιστα μπορεί κανείς να πει ότι έχω ακόμα και εγκέφαλο. Εγώ είμαι αόρατος, καταλαβαίνετε, απλά διότι οι άνθρωποι αρνούνται να με δουν».

Ralph Ellison, *Invisible Man*

«Οι ξένοι που έρχονται να μείνουν στις πόλεις μας είναι απλώς παρά πολλοί» – έγραφε πριν δεκαετίες ο Max Frish αναλύοντας την Κατασκευή του Ξένου - «όχι τόσο στην οικοδομή, ούτε στο εργοστάσιο, ούτε στο στάβλο, ούτε στην κουζίνα όσο στις αργίες. Ιδιαίτερα τις Κυριακές φαίνονται ξαφνικά πάρα πολλοί». (στο Bauman 2002: 64). Η παρουσία του «ετερόχθονου», του Ξένου, του μετανάστη, αυτού του Αόρατου ανθρώπου, στις αργίες και τις Κυριακές, ξαφνιάζει το βλέμμα των «αυτοχθόνων». Εκεί, αποκτά ξαφνικά τις ανθρώπινες διαστάσεις του. Και όπως όλοι μας είναι ωραίος και άσχημος, πράος και αλαζόνας, έξυπνος και χαζός, ερωτικός και ξενέρωτος, γενναιόδωρος και μνησικάκος. Είναι τότε που ως δια μαγείας ο Αόρατος άνθρωπος εισβάλλει στην περιοχή του «συνανθρώπου». Από «φιλοξενούμενος» γίνεται «συγκάτοικος». Έτσι και αλλιώς ο «φιλοξενούμενος» είναι κάποιος που κάθεται στο σπίτι κάποιου άλλου χωρίς να εργάζεται. Ενώ ο Αόρατος άνθρωπος εργάζεται σκληρά και όπως οι «αυτόχθονες» πληρώνει φως, νερό, ενοίκιο για το υπόγειο όπου κατοικεί και μαζεύει λεφτά

Ο Γκάζι Καπλάνι είναι δημοσιογράφος και συγγραφέας.

ονειρευόμενος να αγοράσει σε καλή τιμή το διαμέρισμα στον τρίτο όροφο. Στο Σούπερ Μάρκετ πληρώνει όπως οι «αυτόχθονες» αν και καταναλώνει λιγότερα από αυτούς. Εδώ και μερικά χρόνια κάνει τακτικά φορολογική δήλωση. Αν και του έχουν κάνει την ζωή αβίωτη για μια προσωρινή Άδεια Παραμονής εκείνος επιμένει: ανοίγει λογαριασμό στην τράπεζα, τα παιδιά του μεγαλώνουν εδώ, φοιτούν σε ελληνικό σχολείο, μιλούν άψογα την γλώσσα των «αυτόχθονων» (εκείνος καμαρώνει γι' αυτό), προσπαθούν να ακολουθήσουν τις καταναλωτικές συνήθειές τους. Ο Αόρατος άνθρωπος από τους «αυτόχθονες» εξακολουθεί να εξαρτά την επιβίωσή του αλλά γνωρίζει ότι πολλοί «αυτόχθονες» εξαρτούν από αυτόν την ευημερία τους. Πιστεύει όμως ότι τα παιδιά του θα έχουν ένα καλύτερο μέλλον. Θα μπορούν να ξεφύγουν από την κατάσταση του «δούλου». Το ίδιο ονειρεύονται και τα παιδιά του. Αν και τα «γούστα» τους συχνά δεν συμπίπτουν. Εκείνος καμιά φορά νοσταλγεί το σπίτι στο χωριό που εγκατέλειψε πριν μεταναστεύσει, ενώ το παιδί του θεωρεί αυτά τα πράγματα ως «ιστορίες με UFO». Το «χάσμα γενεών» είναι ήδη εν δράσει.

Το παράδοξο είναι ότι οι οθόνες μας και οι φαντασία μας είναι γεμάτες από τις εικόνες του Αόρατου ανθρώπου. Εικόνες όμως που προκαλούν αποκλειστικά την εχθρότητα και την απέχθεια: που και που και τον οίκτο. Μόνο τότε επιτρέπεται να βγει από την αφάνειά του ο Αόρατος άνθρωπος: όταν είναι μια «περπατούσα προσωποποίηση του Αρνητικού». Ο Αόρατος άνθρωπος επιτρέπεται να υπάρχει μόνο μέσα στον «πολιτισμό» της οικονομικής και πνευματικής εξαθλίωσης και όχι σε εκείνο της μικροαστικής ή μεσοαστικής αξιοπρέπειας και «καταναλωτικής ευημερίας». Συνήθως τον προβάλλουν ως κακοποιό εν δράσει ή εν δυνάμει. Στην καλύτερη περίπτωση ως ανθρωπάκο που παλεύει για «ένα κομμάτι ψωμί». Ο Αόρατος άνθρωπος είναι ένα «αντικείμενο» που του έχει αφαιρεθεί η ιδιότητα του ανθρώπινου υποκειμένου. Είναι ο κατ' εξοχήν εκπρόσωπος του Ξένου: ακατάλληλος να γίνει σαν και «εμάς», να αφομοιωθεί. Διότι κατά βάθος είναι «ακατάλληλος για πολιτισμό». Αυτοί που φοβούνται και απεχθάνονται περισσότερο τον Αόρατο άνθρωπο ανήκουν σε μια τάξη που φοβάται τον ξεπεσμό στο «επίπεδο των Αλβανών». Κάποιος δημοσιογράφος τους περιέγραψε –απλοϊκά ίσως– ως εξής: «*Είναι όλοι αυτοί που δεν γουστάρουν τους Αλβανούς, που βρίζουν τον Σημίτη, που σιχαίνονται τους πολιτικούς και τους δημοσιογράφους, που μισούν όσους ζουν καλύτερα από αυτούς, που περιφέρουν κάτι εθνικοσοσιαλιστικές αρλούμπες περί ελληνισμού, Ορθοδοξίας και «Νέας Τάξης», που αισθάνονται «έξω από το κόλπο», που δεν διαβάζουν ένα βιβλίο ή μια εφημερίδα, που βλέπουν μανιωδώς trash-tv. Είναι μια «λούμπεν Ελλάδα». Η οποία προσπαθεί να υποδύεται την Ελλάδα» (Ι. Πρετεντέρης, Το Βήμα, 31/10/2000). Ο «Αόρατος άνθρωπος» –δεδομένου και του γεγονότος ότι ερεθίζει απωθημένες μνήμες των «αυτόχθονων», θυμίζει στους «αυτόχθονες» πρωθύστερες στιγμές του εαυτού τους και φαινοτυπικά δεν αποτελεί τον τέλειο Άλλο– είναι συνάμα το *alter ego* τους. Όπως γράφει ο Bauman –«το να είσαι *alter ego* σημαίνει να λειτουργείς σαν κάδος απορριμμάτων όπου σωρεύονται όλα τα ανείπωτα κακά προαισθήματα, οι άφατοι φόβοι, οι κρυφές αυτοϋποτιμήσεις και ενοχές που φοβόμαστε πολύ και δεν θέλουμε να σκεφτόμαστε. Το να είσαι *alter ego* σημαίνει να λειτουργείς σαν δημόσια έκθεση του πλέον μύχιου ιδιωτικού, σαν εσώτερος δαίμονας που πρέπει δημοσίως να εξορκιστεί, ένα ομοίωμα που μπορούμε να πυρπολήσουμε μαζί με όλα όσα δεν μπορούμε να απωθήσουμε. Το *alter ego* είναι το σκοτεινό*

και δυσοίωνα φόντο όπου μπορεί να λάμψει το αποκαθαρμένο εγώ» (Bauman 2002: 179-80).

Στις αργίες και τις Κυριακές όμως κυκλοφορούν άνθρωποι που βάζουν τα καλά τους, συγκινούνται, παθιάζονται, χαμογελούν, δείχνουν ότι εργάζονται και για να καταναλώσουν, όχι απλώς για να επιβιώσουν. Άνθρωποι που δείχνουν ότι δεν προτίθενται μια ζωή να είναι «συμπληρωματικοί» αλλά κάποια στιγμή θέλουν να γίνουν «ανταγωνιστικοί». Άνθρωποι δηλαδή που διεκδικούν να απαλλαγούν από το καθεστώς του αντικειμένου και διεκδικούν το δικαίωμά τους στην ανθρώπινη υποκειμενικότητα, στην ατομικότητα. Εν ολίγοις, άνθρωποι που παύουν να προκαλούν ακόμα και τον οίκτο. Και εδώ ακριβώς έγκειται το «σκάνδαλο». Επομένως, είτε θέλει να γίνει σαν και «εμάς» – και να σηκώσει την σημαία μας. Είτε θέλει να εκδηλώσει την διαφορετικότητά του και να σηκώσει την δικιά του σημαία –μιμούμενος και πάλι «εμάς», αφού «εμείς» είμαστε το είδωλό του– σύμφωνα με το σχήμα της «μιμητικής αντιπαλότητας» («*rivalité mimétique*» του René Girard)– ο Αόρατος άνθρωπος πρέπει να επαναπροωθείται πίσω στην «υπό-τάξη της αφάνειας» από την οποία ξέφυγε. Είτε με την *συμβολική βία* είτε με την *βία εν δράσει* πρέπει να «εξασφαλίζεται» η απόσταση ανάμεσα στον «άνωτερο» και τον «κατώτερο», τον «μόνιμο» και το «περαστικό». Γι' αυτό και στις δυο περιπτώσεις ο Αόρατος άνθρωπος θα ακούσει το ίδιο ρατσιστικό σύνθημα: «Δεν θα γίνεις Έλληνας ποτέ, Αλβανέ!». Το οποίο θα μπορούσε να μεταφραστεί: «Στις αργίες, τις Κυριακές, μην εμφανιστείς ποτέ, Αλβανέ!». Οι «αργίες και οι Κυριακές», πρέπει να μείνουν *reservé* μόνο για τους «καθαρόαιμους αυτόχθονες». Είναι ένα σύνθημα που «παντρεύει» μαζί τον «ρατσισμό της διαφοράς» –επιδιώκοντας τον ισόβιο αποκλεισμό και στιγματισμό των μεταναστών– και τον «ρατσισμό της ανισότητας», σύστημα το οποίο επιδιώκει τον ισόβιο εγκλωβισμό των μεταναστών, ιδίως των παιδιών τους, σε μια αμετάβλητη κατώτερη κοινωνική και οικονομική θέση.

Τα ρατσιστικά πογκρόμ το βράδυ της 4ης Σεπτεμβρίου, με σπασμένα αυτοκίνητα, τουλάχιστον 350 τραυματίες Αλβανούς μετανάστες σε όλη την Ελλάδα, καμιά εικοσαριά μαχαιρωμένους Αλβανούς μετανάστες, έναν νεκρό –Γραμόζ Παλούσι είναι το όνομά του, στη Ζάκυνθο– εμπεριέχουν κάποιες δομικές ομοιότητες με την «περίπτωση Τσενάι», συγχρόνως όμως πρόκειται για διαφορετικής τάξεως γεγονότα. Και στις δυο περιπτώσεις ο Άλλος προκάλεσε αντιδράσεις διότι διεκδίκησε την «ορατότητά» του. Επιπλέον στόχος είναι η ίδια μεταναστευτική ομάδα: οι Αλβανοί μετανάστες. Ο «Αλβανός» έχει αναχθεί πλέον σε κατεξοχήν εκπρόσωπο του «ξένου» στην Ελλάδα. Και εδώ φαίνεται πως βρισκόμαστε μπροστά σε ένα «παράδοξο»: στην Ελλάδα ο κατεξοχήν «διαφορετικός» είναι ακριβώς αυτός που, σύμφωνα με τις θεωρητικές έρευνες (ελάχιστες για την ώρα δυστυχώς) και τα εμπειρικά δεδομένα, διαπραγματεύεται με περισσότερη ευκολία την ταυτότητά του, έχει την μεγαλύτερη προδιάθεση να αφομοιωθεί ή με όρους του πολιτικώς ορθού να ενταχθεί, δηλαδή να γίνει «ίδιος με τον Έλληνα». (Ο Freud ίσως θα μιλούσε για τον «ναρκισσισμό των μικρών διαφορών», που τελικά όσο μικρότερες είναι τόσο περισσότερο μεγιστοποιούνται). Θα ήταν όμως παραπλανητικό να θεωρήσει κανείς ότι στόχος του ρατσισμού είναι μόνο οι Αλβανοί μετανάστες. Πάντα ο ρατσισμός εμφανίζεται ως επιλεκτικός. Είναι

εξ' άλλου μια στρατηγική από-αθώωσης και ενοχοποίησης του θύματος. Θα φέρω ένα ακραίο παράδειγμα: ο Hitler σημείωνε πως «ο ρατσισμός μας είναι επιθετικός μόνο απέναντι στην εβραϊκή ράτσα» (Bormann, 1959: 84). Θα φέρω και ένα πρόσφατο παράδειγμα: το βράδυ των πανηγυρισμών για την κατάκτηση του Euro 2004, ομάδες ρατσιστών φωνάζοντας το σύνθημα «Δεν θα γίνεις Έλληνας ποτέ, Αλβανέ!» επιτίθονταν στην Ομόνοια σε ομάδες Αφρικανών που πανηγύρισαν στην Πλατεία Ομονοίας μαζί με τους Έλληνες «συντοπίτες» τους. Τον «Αλβανό» δυσκολεύονταν προφανώς να τον εντοπίσουν μέσα στο πλήθος και αν του έκαναν την ανάλυση του οικογενειακού δέντρου –ποιος ξέρει;– μπορεί και να ανακάλυπταν κάποια μακρινή συγγένεια: και ίσως αυτή η «αβάσταχτη ομοιότητα του Άλλου» παίζει ένα σημαντικό ρόλο στην εμμονή του ρατσιστικού λόγου με τον «Αλβανό». Υπάρχουν και άλλες δομικές ομοιότητες και στις δυο περιπτώσεις αλλά προσωπικά δεν θα ήθελα να επιμείνω παραπέρα. Αυτό που θέλω να σχολιάσω είναι η φύση της ρατσιστικής βίας. «Η βία είναι πάντοτε βία του άλλου – έτσι αντιλαμβανόμαστε συνήθως τα πράγματα...», επισημαίνει ο Roger Dadoun. (...) «Όχι μόνο λοιπόν κάθε βία είναι βία του άλλου, αλλά και ο ίδιος ο άλλος ως τέτοιος είναι βία: από μόνο το γεγονός πως είναι άλλος, πως είναι εδώ, πως υπάρχει. Άλλος λοιπόν καθ' υπερβολή. Και τούτο το «υπερβάλλον» είναι η ίδια η βία, στοιχειακή και καθαρή. Από την στιγμή που ο άλλος εκτίθεται απέναντί μου –και πάντοτε είναι απέναντι!– είναι εναντίον μου και υπάρχει εναντίον μου. Καταλαμβάνει έναν ορισμένο χώρο που μου τον αφαιρεί. Και έναν συγκεκριμένο χρόνο που μου τον κλέβει. Κάνει κάποιες κινήσεις, είμαι ο στόχος του. Μιλά και εγώ σκάω από σιωπή (...) Καταλαβαίνουμε λοιπόν πως για να αντισταθεί κανείς στις βίαιες ετερότητες χρειάζεται ένα ισχυρό εγώ, μια διασφαλισμένη ταυτότητα» (Dadoun, 1998: 57, 60,61). Θα παρουσίαζε βέβαια ιδιαίτερο ενδιαφέρον η εξέταση της βίας από την άποψη της ψυχανάλυσης. Εμείς θα μείνουμε όμως σε πιο «βατό» έδαφος, προσπαθώντας να εξετάσουμε με συντομία τα κοινωνικά της συμφραζόμενα και τις ενδεχόμενες πολιτικές συνέπειές της.

Αυτό λοιπόν που διαφοροποιεί τα μέγιστα την «περίπτωση Τσενάι» και τα γεγονότα της 4ης Σεπτεμβρίου είναι η μορφή της βίας, η έντασή της, η ανοχή απέναντί της, η έμμεση ή άμεση νομιμοποίησή της, η κοινωνική απήχηση που είχε και η (κραυγαλέα) απολμία των δυο μεγάλων κομμάτων να πάρουν σαφή θέση εναντίον της. «Η ρατσιστική βία» –επισημαίνει ο Wiewiorka– «γίνεται αντικείμενο πολιτικής και κοινωνιολογικής ανάλυσης στο μέτρο που δεν εκφράζεται μέσα σε ένα κοινωνικό, πολιτικό ή κοινωνικό κενό αλλά μέσα σε ένα πλαίσιο που την καθιστά εφικτή, μάλιστα νόμιμη στα μάτια του πρωταγωνιστή της» (Wiewiorka, 1998: 67). Στα ρατσιστικά πογκρόμ της 4ης Σεπτεμβρίου αντιμετωπίσαμε αυτό το είδος βίας. Κατά την γνώμη μου δεν πρόκειται για αναχρονιστικές μορφές βίας αλλά για σημαντική μετάλλαξη του εθνικισμού και της ρατσιστικής βίας. Πρόκειται για ένα ποιοτικό άλμα, μια τομή η οποία μοιάζει σαν να ανασύρει «πρακτικές» που θυμίζουν το παρελθόν ενώ στην πραγματικότητα πρόκειται για απόλυτα σύγχρονο φαινόμενο που «στοχεύει» το παρόν και προπαντός το μέλλον. Το παρόν και το μέλλον μιας κοινωνίας, της ελληνικής κοινωνίας, που αντιμετωπίζει μια πρωτόγνωρη πρόκληση: την μαζική παρουσία αλλογενών (κυρίως) οικονομικών μεταναστών, πράγμα που έχει ως συνέπεια την διάβρωση καθιερωμένων και άκρως λειτουργικών εθνικιστικών μύθων και που εκ των πραγμάτων αξιώνει ένα καινούργιο «κοινωνικό και θεσμικό συμβόλαιο» – που σημαίνει

συνάμα και ένα συλλογικό επαναπροσδιορισμό. Επιπλέον πρόκειται για βία που έρχεται στο προσκήνιο την στιγμή του μεγαλύτερου ανοίγματος της Ελλάδας «προς τα έξω», της σύνδεσής της με τον έξω κόσμο. Το λέει καθαρά και η πένα του «επιστήμονα του «λάιφσταιλ ρατσισμού» (σύμφωνα με την έκφραση του Γιάννη Χάρη), πως το χειρότερα σφάλμα των Αλβανών μεταναστών ήταν ότι «μας υπερεκτίμησαν ότι γίναμε τελείως «Ευρωπαίοι» τύπου... ξενέρωτου που βλέπει το ποδόσφαιρο και τον εθνικό του ύμνο κάτι σαν παρτίδα μπριτζ με υπόκρουση τζαζ-ροκ-Ρουβά. Και αν κάναμε την πιο «χάι» Ολυμπιάδα, και αν σηκώσαμε και το Πανευρωπαϊκό, και αν χειροκροτήσαμε για... «ξεκάρφωμα» τον τουρκικό εθνικό ύμνο, ο Έλληνας παραμένει Έλληνας!» (Θ. Αναστασιάδης, Το Βήμα 12-09-2004). Δεν πρέπει να παραβλέπουμε επίσης και το γεγονός ότι στην εποχή που τα σύνορα ανάμεσα στα κράτη και τις ταυτότητες γίνονται πορώδη, ο εθνικισμός τροφοδοτεί και τροφοδοτείται από τον «απέναντι» εθνικισμό (στην συγκεκριμένη περίπτωση τον Αλβανικό εθνικισμό) σε ένα «παιχνίδι» αμοιβαίας νομιμοποίησης και αλληλοεπικάλυψης. Ακολουθώντας πάντως το σχήμα του Wiewiorka σχετικά με την ρατσιστική βία, στην περίπτωση μας πρόκειται για το πέρασμα από τον υπο-ρατσισμό ή τον «προληπτικό ρατσισμό» (*infraracisme*) στον αποκάλυπτο ρατσισμό (*racisme eclaté*). Στην περίπτωση του υπο-ρατσισμού έχουμε να κάνουμε με έναν «ήπιο» ρατσισμό, χωρίς εμφανή ενότητα. Εδώ «οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα δεν έχουν πρακτική εμβέλεια. Η βία είναι ακαθόριστη και «θολή», περιορισμένη και ο ρατσισμός που απορρέει από αυτήν δεν είναι εύκολος να καθοριστεί. Οι διακρίσεις συνήθως περιορίζονται στον εγκλωβισμό μερικών ομάδων –στόχος του ρατσισμού– σε κατώτερες και επώδυνες εργασίες». Στην περίπτωση του αποκάλυπτου ρατσισμού πρόκειται για διαστρωματικό ρατσισμό: οι δημοσκοπήσεις δείχνουν σαφώς την άνοδο και την καθιέρωση της προκατάληψης και της ξενοφοβίας. Οι ρατσιστικές ιδέες και τα ρατσιστικά δόγματα (και συνθήματα) αρχίζουν και κυκλοφορούν με άνεση, πέρα από τις περιθωριακές ομάδες της άκρας δεξιάς. Η ρατσιστική βία αποκτά «ορατότητα». Δραστήριες ομάδες ρατσιστών νιώθουν πως η ρατσιστική βία βρίσκει πρόσφορο έδαφος, ανοχή και νομιμοποίηση. Αλλά και σε αυτή την περίπτωση η βία είναι περισσότερη «αυθόρμητη» παρά εργαλειακή. Περισσότερα «ζεστή» παρά «ψυχρή». Βέβαια τα όρια ανάμεσα στον υπο-ρατσισμό και τον αποκάλυπτο ρατσισμό δεν είναι ούτε αυτονόητα ούτε εύκολο να προσδιορίζονται. Ο αποκάλυπτος ρατσισμός όμως είναι το προθάλαμο του πολιτικού και του θεσμικού ρατσισμού. Ένα ή περισσότερα κόμματα θα προσπαθήσουν να κεφαλοποιήσουν την «αυθόρμητη» ρατσιστική βία, να την μετατρέψουν σε «ψυχρή», να την κατευθύνουν προς συγκροτημένα ρατσιστικά σχέδια και προτάσεις αποσκοπώντας σημαντική κοινωνική απήχηση. Και από την άλλη, ανοίγει ο δρόμος για την ενσωμάτωση των ρατσιστικών πρακτικών στους ίδιους τους θεσμούς, οι οποίοι με «κεκαλυμμένο» ή «δραστήριο» τρόπο συμβάλλουν στην ενίσχυση και την καθιέρωση των διακρίσεων και του αποκλεισμού των αλλογενών κυρίως. Με λύπη πρέπει να πω ότι στην περίπτωση της Ελλάδας – όπου τα δικαιώματα των μεταναστών (αλλογενών ειδικά), ξεκινώντας από εκείνα της παραμονής βρίσκονται ακόμα σε εμβρυακή κατάσταση ο «θεσμικός ρατσισμός», ή για να χρησιμοποιήσω μια ηπιότερη φράση ο «θεσμικός αποκλεισμός», αποτελεί ήδη μια αρκετά διαδεδομένη πρακτική. Κλείνοντας ουσιαστικά εκ των προτέρων σχεδόν όλους τους δρόμους της κοινωνικής και πολιτικής ισότητας, ανόδου και κινητικό-

τητας για τους μετανάστες. Και επειδή μιλάμε για τα γεγονότα της 4ης Σεπτεμβρίου, η ανοχή (ακόμα και η σύμπραξη) της αστυνομίας με τους ρατσιστές και η αυθόρμητη συναίνεση για σιωπή γύρω από αυτό το πολιτικό σκάνδαλο, είναι η πιο δραματική απόδειξη ότι ίσως έχουμε μπει σε έναν δρόμο τον οποίο, για να μην τρομάξω τους αναγνώστες, αποφεύγω να τον ονομάσω.

Η μετανάστευση αποτελεί σήμερα το κύριο πολιτικό πρόβλημα και την μεγαλύτερη κοινωνική πρόκληση για την ελληνική κοινωνία. Ρίχνοντας μια ματιά στην ιστορία της μετανάστευσης στη νεωτερικότητα, μπορεί να διαπιστώσει κανείς ότι σπάνια υπήρχε η αποδοχή της χωρίς συγκρούσεις και κοινωνικές εντάσεις. Συγκρούσεις και εντάσεις που ξεσπούν σε περιόδους οικονομικών κρίσεων ή συνήθως τότε που η κοινωνία αρχίζει και «συνηθίζει» την μόνιμη παρουσία των μεταναστών και οι μετανάστες δείχνουν σημαντική διάθεση για κοινωνική άνοδο. Το θέμα είναι πως διαχειρίζεται αυτές τις συγκρούσεις και εντάσεις το κράτος, η πολιτική γενικότερα και η κοινωνία των πολιτών. Μέχρι τώρα, δυστυχώς, υπάρχει ένα τεράστιο κενό (παρεπιμπτόντως, πού είναι οι καλλιτέχνες που κατέβαζαν τους πολίτες στο δρόμο για Ίμια – Οτσαλάν – Κόσοβο;). Από αυτό το κενό όμως, δεδομένου ότι η «άλλη κοινωνία των πολιτών» (Εκκλησία και ΜΜΕ), διάκειται αδιάφορα έως εχθρικά προς τους μετανάστες, μπορεί να αναδυθεί η πιο επικίνδυνη κοινωνική, πολιτική και πολιτισμική οπισθοδρόμηση, καθιστώντας στο μέλλον την βία αχαλίνωτη, την ταυτοτική και κοινοτιστική αναδίπλωση ρυθμιστική των κοινωνικών και πολιτικών πεπραγμένων.

Προσπάθησα, με τα λίγα μέσα που διαθέτω, να σκιαγραφήσω ένα σύντομο κοινωνικό προφίλ των Αλβανών μεταναστών που βγήκαν να πανηγυρίσουν το βράδυ του Σαββάτου στη Αθήνα. Η ισχνη μου έρευνα απέδειξε ότι οι περισσότεροι είναι από εκείνους που «τα έχουν καταφέρει». Από εκεί και πέρα συνάντησα σχεδόν όλες τις πιθανές εκδοχές: την συσσωρευμένη μνησικακία του «εργάτη» προς το «prophar grek» (το «Έλληνα αφεντικό»), τον «μιμητικό ανταγωνισμό» με τα πρότυπα του «ειδώλου», την ανάγκη να «κάνω και εγώ ο,τι έκαναν οι φίλοι μου», τον κοινοτισμό, τον άναρθρο εθνικισμό. Αυτό όμως που μου έκανε εντύπωση ήταν η σημαντική παρουσία της δεύτερης γενιάς (ή τις «μιάμισι γενιάς»). Πολλοί εξ εκείνων με τους οποίους μίλησα, μου είπαν πως ήταν στην Ομόνοια και τον Ιούνιο πανηγυρίζοντας για την νίκη της εθνικής Ελλάδας. Από αυτό μπορεί να βγάλει κανείς ενδιαφέροντα συμπεράσματα. Θα αρκεστώ στην διαπίστωση ότι ένα μεγάλο μέρος της δεύτερης γενιάς συγκροτεί την ταυτότητά της με αρκετά ρευστούς και αντιφατικούς όρους. Όπως σημειώνει η Βεντούρα, η ιστορία της μετανάστευσης έχει αποδείξει ότι η ξενοφοβία μπορεί να λειτουργήσει είτε ως μοχλός είτε ως εμπόδιο στην προσπάθεια της δεύτερης γενιάς για ένταξη στην κοινωνία της χώρας στην οποία γεννήθηκαν ή μεγάλωσαν και που είναι και δική τους χώρα. «Σε ορισμένες περιπτώσεις –όσο, μεταξύ άλλων, η οικονομική κατάσταση και η αγορά εργασίας επιτρέπουν την επαγγελματική τους ένταξη– η στρατηγική της πλειοψηφίας των παιδιών της δεύτερης γενιάς συνίσταται στην εξάλειψη των διαφορών με τον εθνικό πληθυσμό και στην πλήρη ή μερική άρνηση της καταγωγής τους» (Βεντούρα, 1994: 61-2). Όταν όμως η επαγγελματική τους ένταξη είναι αδύνατη και υφίστανται έναν έντονο θεσμικό απο-

κλεισμό, τότε μπορεί να υπάρξει η «αντιστροφή του στίγματος, άρνηση της αφομοίωσης και ανασυγκρότηση πολιτισμικών ταυτοτήτων». Δυστυχώς στην Ελλάδα οι έρευνες σε αυτό το πεδίο είναι τόσο πενιχρές που δεν μπορούμε να έχουμε μια πλήρη εικόνα των εξελίξεων και συχνά περιοριζόμαστε απλώς σε εικασίες.

«Εγώ είμαι ένας από τους πιο ανεύθυνους ανθρώπους που έχει ζήσει ποτέ. Η ανευθυνότητα είναι μέρος της αορατοσύνης μου: από όπου και να το εξετάζετε θα βρείτε ότι πρόκειται για άρνηση. Αλλά απέναντι σε ποιον πρέπει να είμαι υπεύθυνος και προπαντός γιατί πρέπει να είμαι υπεύθυνος, όταν εσείς αρνείστε να με δείτε;» – αυτά λέει κάποια στιγμή ο Αόρατος άνθρωπος. Περνάει από τον κοινοτισμό και τον φυλετισμό πιστεύοντας πως θα αποκτήσει την «ορατότητα» που του λείπει αλλά καταλαβαίνει ότι πρόκειται για μια άλλη αυταπάτη. Γιατί στο βάθος είναι ένας άλλος τρόπος άρνησης του δικαιώματος στην ατομικότητα, στην ανθρώπινη υποκειμενικότητα. Και στον επίλογο καταλήγει «Η ζωή είναι για να την ζει κανείς, όχι να την ελέγχει. Και η ανθρωπιά αποκτάται συνεχίζοντας να παίζεις (ακόμα και) απέναντι στην βέβαιη αποτυχία. Η μοίρα μας είναι να γίνουμε ένα και ταυτόχρονα πολλοί. Αυτή δεν είναι προφητεία, είναι περιγραφή». Ο Αόρατος άνθρωπος βρίσκεται λοιπόν σε σταυροδρόμι. Από αυτή την άποψη μοιάζει πάρα πολύ με την ίδια την ελληνική κοινωνία, αφού και εκείνη βρίσκεται σε ένα σταυροδρόμι: ανάμεσα σε μια ανοιχτή κοινωνία και την εθνολαϊκιστική αναδίπλωσή της. Γι' αυτό η μοίρα του είναι συνδεδεμένη άρρηκτα με τη δικιά της μοίρα. Και η μοίρα της είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την δική του μοίρα.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ:

- Ellison, R., *Invisible Man*, Random House, New York, 1952
Bauman, Z., *Η μετανεωτερικότητα και τα δεινά της*, Ψυχογιός, Αθήνα, 2002.
Girard, R., *Το εξιλαστήριο θύμα. Η Βία και το Ιερό*, Εξάντας, Αθήνα, 1991
Bormann, M., *Le Testament politique de Hitler*, Fayard, Paris, 1959
Dadoun, R., *Η Βία. Δοκίμιο για τον «homo violens»*, Scripta, Αθήνα, 1998
Wieviorka, M., *Le racisme, une introduction*, La Découverte, Paris, 1998
Βεντούρα, Λ., *Μετανάστευση και Έθνος. Μετασχηματισμοί στις συλλογικότητες και τις κοινωνικές θέσεις*, Ε.Μ.Ν.Ε. – Μνήμων, Αθήνα, 1994